

בארוע מתקיימת **הדלקה באגן אבן** ("עמוד ההדלקה") מעל חדר הקבר. וכך מתוארת ההדלקה במירוץ בשנת תרמ"ז (1887):

"בנים יושבים על אבותיהם ואבוקות דלוקות בידיהם. המצבוב המסויידות מכוסות מספר גדול של נרות ועששיות שמן ומסביב המון מתפללים ומתפללות וכל אחד שופך את שיחו ומבקש את בקשתו ומסביב דולקים נרות התמיד המוקדשים לצדיקים שונים ובחדר צדדי מוכרים את זכות ההדלקה. ובקרוב הקהל עומד אדם ומכריז בקולי קולות ומדי פעם משליכים בגדים יקרים, מתנה ומנחה לכבוד הצדיק" (וילנאי ב' 1986 עמ' 139).

ההדלקה במקום זה תהיה האות לתחילתה של ההילולא ולהדלקת מדורות ל"ג בעומר בכל הארץ. מחקר אתנומורפי זה מתחקה אחר החשיבות של ההדלקה בהילולת הרשב"י לבני העדה המרוקנית.

ב. אוכלוסיית המתקן

אוכלוסיית המתקן כללה את הקבוצות הבאות:
 פ משתתפי ההילולא - כל המגיעים להילולא בני העדה המרוקנית והערות האחרות מתוקף השתתפותם בהדלקה ובפעולות סביב לה.

פ 12 מראוינים ממוצא מרוקני אשר נתנוהם מופיעים בטבלה הבאה:

מס'	שם פרטי	גיל	ארץ לידה	עיסוק	מקום המגורים
1	ניסים	54	מרוקו	רב	רמים
2	חיים	60	מרוקו	כללי	רמים
3	שלום	60	מרוקו	רוכל	רמים
4	עליזה	30	ישראל	סיועת	רמים
5	חיים	40	מרוקו	שומר	נהרים
6	יעקב	30	ישראל	סטודנט	קריית עם
7	סלביה	32	ישראל	ניקיון	קריית עם
8	מזל	35	מרוקו	סיועת	קריית עם
9	פאני	40	מרוקו	ניקיון	קריית עם
10	אורלי	30	ישראל	סטודנטית	בית רמים
11	יצחק	36	מרוקו	ניהול	קיבוץ עוגן
12	פולט	60	מרוקו	כללי	קיבוץ עוגן

חשיבות ההדלקה בהילולת הרשב"י לבני העדה המרוקנית

ד"ר יוסי קמון

א.פתיח

הילולא - "חג כלולות" (בארמית) (בן שמחון, 1985 עמ' 16), נערכת בקברי צדיקים מפורסמים במועד קיבוע - יום פטירתם. לדוגמא: במירון - נערכת ההילולא ביח' באייר - לג בעומר הוא יום פטירתו של רבי שמעון בר יוחאי (רשב"י), בטבריה - נערכת ההילולא שבוע קודם לכן, ביאיר, לזכרו של רבי מאיר בעל הנס, ובתביבות לבאבא סאלי.

נביא התייחסויות אחדות לעצם קיום ההילולא לרשב"י. כך אומר הרבי מליובאוויטש (תשי"ט): "הילולא תרגום לחתונה. כי עניינה של חתונה הוא שעל ידי זה יהיה קיום מצוות "פרו ורבו" שהוא עניין המשכת נשמות מלמעלה למטה וזהו גם עניין ההילולא שבהסתלקות הצדיק, שעל ידי זה נמשכים נשמות חדשות. על ידי עבודת הצדיק בחייו נעשה נחת רוח גדול למעלה.

ולאחר מכן בעת הסתלקותו אזי עולה כל עבודתו למעלה בעילוי ועל ידי זה פועל למעלה נחת רוח גדול ביותר שנקרא בלשון הקבלה "ייחודים". ועל ידי גדול הנחת רוח פועלים שיומשך מלמעלה לידת נשמות חדשות (הרבי, שיחת יום ב', י' בשבט, תשי"ט. כתבה מס' 2992 www.harabii.com)

וכך מסבירה אברמוביץ (2000):
 "ביום ל"ג בעומר, י"ח באייר, בשנת ג' אלפים תתק"כ (160 לסה"נ) נפטר רבי שמעון בר יוחאי. על פי רצונו הפך את פטירתו ליום שמחה וחויה. וזאת על השפע הרוחני הגדול שזכינו לקבל בו...את האור הרוחני המיוחד שבו".

הרב מרדכי אלון מפרט (תשס"ג)
 "כאשר צדיק נפטר מן העולם אז מבחינה מסויימת כאילו יוצאים מן הארוסים שלו ועוברים לנישואין שלו. הוא הצדיק עולה שלב. הילולא בגמרא זה תמיד חתונה. מכיוון שאת רבי שמעון בר יוחאי רצו הרומאים להרוג ולא הצליחו והוא מת באופן טבעי אז היום הזה עשו להילולא" (www.elon.org).

ואילו לובלינר (1990) כותב:
 "הרשב"י מתלמידיו של רבי עקיבא זכה לפרסום גדול מפני שלדעתם של המקובלים הוא מחברו של ספר הזוהר. על פי המסורת ביום פטירתו גילה לתלמידיו את יסודות תורת הנסתר. וכשיצאה מיטתו באוויר נשמע קול - הננסו, הננסו ובואו להילולא. ולפיכך קבע הארי (רבי יצחק לוריא מנהיג המקובלים במאה ה-16 שחי בצפת), להתאסף במירון ולערך שם את ההילולא. ובהתאם לכתוב בספר הזוהר על אש נדלקה עם פטירתו של רשב"י נתקבל גם המנהג להדליק אש מעל קברו" (עמ' 19).

2005 40 עיון ואמנר ע"י

ג. כלי המחקר

מקורות ראשוניים - פנקסי קהל ממרזקו בהם פורטו ארועים חשובים בקהילות יהודיות.
פולקלור - סיפורים המזוהים עם בני העדה המרוקנית מארכיון אסעי"י שבאויברטיסט חופה.
תצפית משתתפת - התצפית מספקת מידע ראשוני ומעניקה רמזים חשובים לבניית הראיון.
ספרות (Spradley, 1970; Peltz, 1970) לכן, אתנוגרפים מתבססים על התצפית ככלי מרכזי בעבודתם.
(Spradley, 1980).

ראיון עומק - הראיון הוא כלי, שמטרתו להרחיב ולאמת את המידע, שגאסף באמצעות התצפית המשתתפת. הוא אסטרטגיה האמורה לגרום למראיינים לספר על נסיונם. כך קיימתי עם 12 "ספקי המידע" ראיון מובנה" (Spradley, 1979).

סרטים: 2 סרטים אשר שודרו בטלוויזיה הישראלית.

ד. הממצאים

ד.1 "גג ההדלקה" בקרב הרשב"י במירון

ניתן להגיע לגג במדרגות העולות מרחבת הכניסה. שלט בצבע כחול מכריז "גג ההדלקה". במרכז הגג כיפה לבנה ומזרח לה שני עמודי אבן אשר בתחתית כל אחד מהם קערת אבן בה ניכרים סדקים עמוקים. מתוך הקערות מתנוסס עמוד אבן בגובה אדם. העמוד השמאלי מיוחס לרשב"י והשני לבנו אלעזר.

באחד הסוירים שלי בגג ההדלקה הבחנתי במשפחה אשר במרכזה עמד נער כבן 15 הלוקה בתסמונת דאון. הוא היה לבוש בג'ינס וחבש תרבוש בצבע אדום. מה שמלמד על הזדהות עם התרבות של ארץ המוצא - מרוקן. המרחק בין בני המשפחה היה קטן. הם עמדו צמודים כ"חגורת ביטחון" סביב לנער הביטו לכיוון עמוד ההדלקה. הצפיפות ניכרת במקום. זו מעין "כוורת אנושית" כפי שמספרת פאני "הרגשתי שכיף... תמיד יש אנשים. אתה רואה אנשים פה מדליקים ושם הולכים עמוסים בעוגות, פירות ופיצוחים ומעניקים לסובבים".

הכניסה לגג מלווה במחשבות ובריאה, כפי שאומרת סלבי "עם כל הלב". בגג ההדלקה כל אחד נוהג להתייחד עם עצמו ולא מתפתחות שיחות חולין. שלום אומר "אתה נכנס להרגשת עצב מגיע עם בקשה של החמים ויש התרגשות רבה". וניסים מתאר את הצופים בגג "כולם עומדים מסביב כמו עמודים בסוכה. עדים בעולם הזה". הקשר הסמנטי: עומדים - עמודים - לחופה, ואת תמיכתם בעמודי החופה.

לילדים זו אווירה מיוחדת אשר נכרתת בזכרונם. מתאר חיים "כילד עמדתי ומצטמרר ומקבל פחד... והמוף משנה את הקצב". ומספרת פולט (אוישה מבוגרת) "אם אני מדליקה נרות אז אני מחכה שאהיה לבד". מה שמלמדנו שהמשתתף מבקש להתבודד. אחרים מתבוננים בפעולות הנוכחים כדי ללמוד ולהשלים כדברי עליזה "את מה שצריך לעשות ולא יודעים". למידה זו מתבצעת מתוך חיקוי ב"זמן אמר" על בסיס צפייה וללא רצון בהסבר מילולי.

ישנם מספר דפוסי פעולה סביב עמוד ההדלקה. הראשון שבהם מתן צדקה. פושטי יד ותלמיד ישיבות מבקשים צדקה. ואומרת אורלי בגאווה "תרמתי כסף לעניים ולנכים" ומוסיף ניסים "מצווה היא לתת כסף לצדקה, לישיבה או לבית הכנסת או לצורך קניית ספרי קודש. ואומרים הריני מפריש סכום זה לזכות רבי שמעון בר יוחאי זיע"א".

במקום אני מבחין בבחור צעיר כבן 18 הניגש לזקן ממוצא מרוקני העומד בטווח של מספר מטרים מעמוד ההדלקה. לרגע מבטויהם נפגשים והנער מתכופף אל הזקן, עוצם את עיניו ולא זז. הזקן נוגע בראשו של הבחור בקצות אצבעותיו ושפתיו נעות. פעולה הנמשכת כחצי דקה. לאחר מכן מעניק הבחור לזקן מעות והולך. ניתן לקבל במקום ברכה אישית, או משפחתית וקדיש.

דפוס נוסף הינו התפילה. התפילה הינה אישית. המתפלל נוהג לעמוד סמוך לכיפה או על מדרגות גג ההדלקה. אני מתקרב לשולי הגג. מולי עומד גבר כבן 50, כסוף שיער. מבטו מרוכז בספר בלבד, הוא איננו מביט לצדדים. משמאלו מתפללת אשה כבת 40 המדפדפת בספר. לא מתפתחת ביניהם שיחה.

התפילה המקובלת במקום לקוחה מתפילת "ברכת החודש". נוהגים לאמרה בבית הכנסת ב"שבת מברכים", וגם במירון, בתוספת התייחסות לר' שמעון:

"יהי רצון מלפניך ה' אלוהינו ואלוקי אבותינו... ולמען זכות עבדך ר' שמעון בר יוחאי.

ותחינו חיים ארוכים, חיים של שלום, חיים של טובה, ושל ברכה ושל חילץ עצמות, חיים של אהבת תורה ויראת שמיים".

כאן נמצא קשר סמנטי בין שמו של הצדיק "יוחאי" לבין הבקשה העולה בתפילה "תחינו".

מנהג נוסף במקום הינו - ההלאקה לפיו עורכים תספורת ראשונה לילד אשר מלאו לו שלוש שנים. ילדים מכל רחבי הארץ אשר טרם גזזו את שערתיהם נמצאים במקום עם משפחותיהם והאב או בעל מצווה אחר גוזזים במספרים קצוות מהשיער.

מסתבר כי בעדה המרוקנית נוהג לערוך את ההלאקה לילד בגיל שונה מהמקובל כפי שאומרת מזל "לקחתי את הבן שלי בגיל שנה שזה נהוג אצלנו המרוקאים... זה נוהג של המותי ואני הולכת לפי הנוהג שלה". כמו כן יש המורחים שמן על ראש הילד ועל גופו כפי שמסבירה סלבי "בתספורת ראשונה השמן מבורך. האמא אמרה: 'כשהבן יהיה בן שנה - נספר אותו' וסיפרו את התלתלים וזה מסמל משהו". מדברים אלו אנו למדים כי התא המשפחתי הינו המסגרת בה מתרחשת העברה בינורית בעל פה של המנהג.

השמן הוא סמולה לניסים ולברכה. יהודה הדסי כתב במאה השתיים עשרה על נשים המבחרות את הצדיקים "נוטלות השמנים של נרו ומסיכות ומושכות בטניו"ן ואומרות יא רבי הבטינני הבטינני למען צדקתך וקדשך" (וילנאי א' 1986 עמ' 30). ובמקום אחר מסופר על ר' פנחס שהיה סר בשמן את גופו של ר' שמעון בר יוחאי כדי לרפא את פצעיו (חדמאן, מעשה אבות). ייחודו של השמן נובע מספגת קדושת המקום כפי שמסבירה אורלי "זה שמן רגיל ששמים אותו בקרב והוא הופך להיות מיוחד הוא מקבל את הקדושה". הגישה לשמן במקום היא ספונטאנית כפי שמתאר שלום "אנשים זורקים שמן אתה לוקח שמן שם עם הרגליים והידיים". ומספרת עליזה "אמא שלי מורחת על המצה ואיפוא שכואב וזה ממש מרפא. אמא

מעניין כי טיב הלהבה מהווה כסימן. להבה הדולקת עד לסיום הנר מעידה על קבלת הבקשה של המאמין. מספרת עליזה "מדליקים, רואים שהכל בסדר. חמותי אומרת חלמת משהו לא טוב קומי הדליקי נר ותבקשי שהחלום יתבטל ותראי איך דולק הנר. אם דולק טוב יהיה בסדר ואם לא, לפי לכת צדקה". ומסבירה פולט "להנה גדולה בנר מעידה על טוב. ואם נמוכה ונפסקת - אז משהו לא בסדר, וגם ההרגשה לא בסדר". היא מדליקה נר בראיון מסתכלת עליו ואומרת "אני לא יכולה להסביר מה זה הלהבה. היא עולה כלפי מעלה...מתנדנדת. לא ישרה, בעלת מבנה המגביל את עצמו".

האש

מדברי המראיינים עולה כי דרושה **מיומנות בזריקת שמו לתוך האגן** של עמוד ההדלקה. מסביר שלום "אתה שופך שמן בכיוון כזה (ומדגים בעצמו), אז זה בוער שמה". ומוסיף חיים "אתה עומד במרחק מה. תתקרב יותר מדי לאש אז לא תראה אותה ולא תחוש אותה. אם תתקרב גם תרגיש אותה יותר מדי זה לא טוב". אם כן המיומנות הנדונה נלמדת בשדה תוך כדי פעולה ב"זמן אמת" על ידי המשתתף.

לצפייה באש יש חשיבות מיוחדת. אומרת סלבי "אני עומדת בצד וחושבת ומסתכלת על האש. אולי יש בה קסם? אולי היא שומעת? הלואי והיינו יודעים". ולילדים זו חוויה מיוחדת. אומר יצחק "זה משהו לא נורמאלי כילד. הרבה דברים אני לא זוכר אבל את זה אני זוכר מצויין". רציתי להבין מה יש באש מנקודת המבט של המראיינים והתשובות שקיבלתי היו מגוונות. היו כאלו שהדגישו את **הצבע** - "הצבע מושך וזה מעניין", "הצבעים מעניינים ... כמה צבעים, הלהבה בערת פחות ויותר". אחרים הדגישו את **מימדי האש** - "האש היא עד השמיים, ככה גבוהה" (תוך סימון עם הידיים). פאני התייחסה ל**מראות בתוך האש**.

"אתה רואה עולם בוער שמה. דמויות - דמות של זקן. והיכן שמדליקים רואים דמות חיה. צדקים הולכים באש לא מפחדים. אש כמו תמונות הולך קרוב רחוק. אתה מסתכל צדקים על העיניים שלך".

אחרים התייחסו לאש מהפן של הזיכרון

"המשהק של האש מעלה זיכרון.. אם תשים לב מתי שמשה רבנו קיבל את התורה כל פעם שברך האש כתבה מילה.. זה לפי סיפורים כשדבר דיבר בתוך להבה. כשאלוהים דיבר אל משה כל פעם כשמדברים על אש זה מזכיר את אלוהים, אתה שקוע אתה מסתכל משחזר תמונות הכל חוזר לך כמו סרט. אתה רואה את כל העבר שלך".

יעקוב התייחס ל**עוצמה הקיימת באש** - "איתי משגע מה זה האש? האם היא חזקה? היא מקבלת את הדברים ושורפת מן מונט כזה. מן נס. היא סמל של עוצמה". ואחרים התייחסו לאש כאל **גשר לצדיק** - "היא לא דבר מוחשי שקל לנגוע בו. אולי אותו הדבר גם בצדיק.. קשה לנו לגעת בו ורק דרך דברים שהם ויזואליים כמו הנרות והאש". "היות וקשה לנו לראות את הרבי אז את אותו הקדוש שבעם הוא קבור שם וקדושת המקום היא מה שמשרה את האווירה.. כל הקשר הוא רוחני אז האש היא מבחינתי קשר רוחני".

עשתה את זה לבראות". במהלך אחד הראיונות כשהוצאתי בקבוק שמן אשר רכשתי בהילולא במירון אמרה סלבי בשמחה "זה שמן שמורחים על הגוף. אמא שלי מרחת לי על היד וזה עבר".

2.2 ההדלקה

הדרך לגג ההדלקה מרחבת הכניסה חסומה בשער. נאלצתי לבצע איגוף מימין, יצאתי מאזון הקבר ועליתי לגג ההדלקה מהצד החיצוני. המקום היה הומה אדם - אלפי חסידים עמדו על הגג וסביבו. החלטתי לנסות ולהגיע אל מול עמודי ההדלקה ומהר מאד הסתבר לי שהתנועה מתאפשרת רק עם ההמון, "כתף בכתף" - אתה נע עם אלו המקיפים אותך. השוטרים סגרו את השערים ובמקום החלה שירה אדירה. לאחר מספר דקות מצאתי עצמי מול עמוד ההדלקה. מספר בחורים סידרו את הנרות והשמן בתוך האגן. ומסביר זאת הרב דוד גרוסמן (הוזימן, 1990):

"כל עבודת השם שאנו רואים במקום היא הכנה להדלקת הנרות. כל מצווה צריכה הכנה ונגשים להדלקה בהתלהבות רבה. נעשה אדם נאמן בעבורך. כל בריאת האדם עולם נעשתה בגלל ר' שמעון בר יוחאי. היות והיה צריך להיוולד גם אנחנו נולדנו". כאן אנו למדים על ההדלקה כ"מוקד" ההילולא ומקבלים רמז נוסף על הקשר בין שמו של הצדיק בר - יוחאי לבין האדם ה"חי".

עם הגעת האדמו"ר מבויאן למקום מתעצמת השירה "בר יוחאי.. בר יוחאי", "ואמרתם כה לחי רבי שמעון בר יוחאי": כשמדליק האדמו"ר את העמוד הנוכחים זורקים נרות לתוך הלהבה וכך גם אני עשיתי.

זריקת הנרות

מספר מנהגים קשורים בזריקת הנרות. יש הזורקים **שניים או שלושה נרות** כפי שאומרת פולט "מסובבים את הנרות על הראש ואחר כך זורקים". כמעין כפרה שמבצעים עם תרנגולות לפני יום הכיפורים. ומתאר יצחק "אני זוכר את חזרתיקה...את הריח של הנרות. זורקים ממרחק לא גדול". ומוסיף חיים "בתור ילד זה משך כל האקט הזה של המדורה. לקחתי עוד בשביל לזרוק. כילדים התלהבנו לזרוק כמה שיותר". ופאני מדגישה "אתה בא עם קופסא ובא אחד אין לו נרות אז אתה נותן לו לזרוק".

נהוג לזרוק **נר בצבע לבן** ומסביר זאת ניסים "הצדיק צריך חומר טהור. את זה קבעו הראשונים ולכן הוא טהור". ומוסיף יעקב "זה מה שהולך, אין חכמות הם הכי טובים. הנר הלבן הוא נר אסלי (גזעי) מבריק כחולצה לבנה. הלבן מסמל עצב ושמחה והוא חגיגי ונקי". מזל מתרצת קולה נעשה שקט והיא אומרת לי בראיון "הנר הלבן מסמל קדושה כמו שקוברים את המת כורכים אותו בסדינים לבנים ומסמל קדושה שזה זמן אחרון שנמצא בעולם שלנו ועובר ללבן שזה עולם האמת..וגם כשמדליקים נרות שבת מדליקים לבנים כי הלבן מסמל דבר אמיתי וקדוש". במהלך אחד הראיונות כשהצגתי לפני המראיינים נרות שונים אמר לי חיים "תן לי רק נר לבן מהצדיק".

מסתבר כי קיימת חשיבות יתרה ל**להבת הנר**. מסביר הנר ניסים "להבת הנר מסמלת משיחיות ומראה על המשך, קיום וצמיח" ומוסיף שלום "הנר הוא כמו בן אדם נגמר. כמו כל בן אדם אלוהים נתן לו...שבעים שנה. נר שלא גמר. אלוהים צריך ליקח אותו. כמו חוט חשמל ושיחתה רק הושתה".

ההשתתפות בהדלקה מעניקה תחושה של ביטחון ופולקן לנפש. מסבירה מזל "אני שלמה..אני חוזרת בהרגשה של נס. עשיתי מעשה טוב. סיפרתי כל מיני דברים במקום. שם אני יוצאת החוצה ואני משוחררת" ומוסיף חיים "אני מרגיש רפואה בלב שלי. אני מרגיש כוח כמו שלמתי שטר. מרגיש יותר טוב מבנק. נותן לי רפואה, נותן עיניים, נותן בן אדם בריא. זה נותן ביטחון שאתה קשור לקדוש שבאת שמת נר, עשית מה שצריך. את החובה.אתה מרגיש חזק". בעניין זה מסביר ד"ר בר אשר,ש (פרינס, 1990) "ישנה קבלת ביטחון שבזכות הצדיק אנחנו זוכה לו. האדם מקבל בטחון גם מעובדת הזכרת שמו של הצדיק הקדוש שאפוף באווירה של קדושה".

כשיצאתי מפתח אחד הבתים בו בצעתי ראיון מעדתי במדרגות מזל אמרה במהירות "רבי שמעון" ואחזה בי כדי שלא אפול.

הניתוק מחיי היום יום מעניק למשתתף התעלות רוחנית. אומר יעקוב "ההדת זה אני. שם אני חוזר לדת, לישות האלוהית. לראות מקרוב יותר. אני עצמי ואלוהים, איפה אני ביחס אליו. ומוסיפה אורלי:

"זו אווירה של התעלות ומחשבה צלולה ויכולת לראות דברים בצורה טובה. מתי שאתה מתעלה כשאתה לא רק מסתכל על המונסטים של הדברים הפשוטים היום ויומיים. רגע של התקרבות לעצם קיומנו בעולם הזה. מסתכלים לאיפה אנו שייכים באיזה עולם אנו נמצאים. אני הולכת למקום כזה ומרגישה כמה אני קרובה לדברים קדושים שבחיי היום יום אני לא נותנת את הדעת עליהם. זאת התקרבות, להגיע לדברים שאנו יכולים להעזר בהם. אתה מקבל קורטוב של קדושה ומה מקבל כוח. אנחנו הולכים באמונה וחוזרים באמונה. מאיפה באת? מרבי שמעון ברוך השם".

ד"ר הנרי אברמוביץ (בתוך פרינס, 1990) מסביר כי ביציאה מחיי היום - יום האדם עובר שלבים של התקרבות לצדיק ודרכו כמתווך לאלוהים או למצב של קדושה. האמונה בקיומו התמידי של הצדיק גורמת למשתתף למלא תפקיד אקטיבי במשך כל ימות השנה. כפי שמתאר שלום "אתה נכנס עם בקובק שמן. שמת אותו על הקבר ואומרים שזה תרופה. אבל זה בא מהצדיק, לא מהמכולת. יש אמונה שהיית אצל הצדיק". אציון כי שכנתי אסתר בישוב קריית - עם נהגה להדליק עשרות שנים בכל יום שישי נרות בכוסות שמן בכיתה על השולחן במטבח וכך אמרה לי "השמן...זה בשביל החכמים - לכל אחד אחד". דוגמאות אלו מחזקות את טיעונו של ד"ר הנרי אברמוביץ (הויזמן, 1990) כי המרוקאים פועלים בחסות הצדיק, כפי שהיה נהוג במרוקו.

חלק מהמראיינים סבורים כי הצדיק וההדלקה הם חלק אינטגרלי מהדת היהודית. כפי שטוען ניסים "זה היסודות. כמו שבית בלי מזוזה לא שווה. אנחנו מדליקים, מבקשים, מכבדים. זו עוד במה יוצגות לפני בורא עולם". ופולט מדגישה את המחוויבות האישיות והקבוצתיות לשמירת המסורת - "עם כל ההתבוללות, המודרני. הכל ילך לאיבוד. חייבים לשמור. בחוץ לארץ אתה שומר כי אתה מפתח שהיהודי לא ישאר חיוזים, ובארץ אני לא אומרת לעשות דברים אלו בפאנאטיית, מי שמרגיש - שיעשה בשלמות".

אחרים מייחסים להדלקה משמעות וחוויות מתחקה הראשוניות שבה. אומרת מזל "זה דבר ישן מהעבר. ישן זה אמיתי..עתיק. אנשים באים הרבה". וכפי שמוסיף חיים "זה מהראשונים. ישן יותר טוב מחדש. אני רוצה לחיות בתקופה של אברהם אבינו ורבי שמעון. ההדלקה מזכירה לי תקופה קדומה, איך קרו כל הניסים. בזכותם אנו חיים, בזכותם יש ניסים".

הבקשה

בעת ההדלקה המשתתף פונה לצדיק בבקשה אישית על שיפור בריאותי, עזרה בלימודים ובעבודה, זכייה בבעל טוב לנישואין, הצלה מעין הרע וכיו"ב. מספר חיים "הצדיק יתן לי ככה וככה. אני חולה, אני לא רואה, ואני אומר לו: זה שלך, תשבוב את הראש או תקח אותו וטפל בזה". כך המבקש מוריד מעצמו את העול ומעבירו לגורם חיצוני - הצדיק. מה שמלמד אותנו על יחסים קרובים וישירים בין האדם לצדיק (חדאד, 1985 עמ' 6).

הפנייה היא גם לזכות הכלל. "אתה זורק נרות ואומר ברחמים שנהיה בריאים, שיהיה לי טוב ולכל מי שאני מכירה. אלוהים תעזור לילדים שלי". ואכן כשניכנסתי למערת היילל בסביבות קבר הרשב" שהתה במקום אשה כבת 50 אשר הסתובבה בין הנרות הדולקים ואמרה בערבית מרוקנית "בזכות הצדיקים הגדולים יתנו רפואה...ישמור על הנכדים". סלבי מציינת כי תמיד מבקשים לזכות הכלל ורק לאחר מכן לזכות האישית כפרט. "זה מצניעות" היא מסבירה. "אבא שלי דתי ואומר: קודם כל תבקשי על כל עם ישראל, שכל הצבא יבוא בשלום בלי מלחמות ואחר כך הילדים ורק בסוף את, מצניעות". נדגיש כי בסיום הבקשה מזכירים את הקדוש "לכבוד רבי שמעון", ובזכות רבי שמעון". כאשר נקודת המוצא של המשתתפים היא ש "תוך כדי ההדלקה הבקשה עולה לשמיים.. בנרות שלי יש את הבקשה שלי".

בזמן זריקת הנרות ואמירת הבקשה המשתתף מתייחד עם עצמו ועם אלוהיו. מסביר ניסים "הידיים מאחור ולא עונים, כל אחד לעצמו. הדיבור אסור כבתוך בית הכנסת" ומוסיפה עלזה "חם מאד. אני מרגישה את הקדושה ומוכרת בצדיק, בחום הצדיק. זיעה..ריח..אני לא חושבת על זה פשוט נמצאת בתוך זה". ומסביר שלום "אתה שואב מהאווירה כוח ומצל את הקדושה ואת קדושת המקום להצליח".

הקדוש מסמל את האלוהות - את "אבינו שבשמיים". השהות במקום וההשתתפות בהדלקה היא התנסות שונה "כמו שפתחת דלת. היה חושך הדלקת אור. אתה מביא נר מתנה..הנר מבורך. זו חוויה הריח של השעווה נכנס לתוכך.. משהו ישן. אתה בעולם אחר של אלף שנה אחורה".

לאחר זריקת הנרות או השמן לתוך עמוד ההדלקה "נפרדים" מהמקום. ניתן לראות נשים השולחות נשיקה בידן לעבר המקום כפרדה מאדם חי.

ד.3 לאחר ההשתתפות בהדלקה - תשומות

התלהבות מלווה את הפעולות אשר מבצע המשתתף בג ההדלקה. זו חוויה אנושית חברתית "הלילה יחד עם". השהות במקום עם אנשים מוכרים מעניקה תחושת שמחה. הפרט רואה עצמו כחלק מקבוצה. כפי שמסביר יעקוב "הקבוצה היא המושכת אותך לשם".

ההגעה למקום עם קרובים מחזקת את הקשר בתוך התא המשפחתי. אומר חיים "שהלכתי עם אחי ראיתי את ההתמסרות. הדלקנו, קראנו תהילים. ולראות את כולם בוחד מאשר לבד. הנרות שייכים לנו למשפחה. הכל בא מאיתנו, ממה שיש לנו. זה הכל מה שאנחנו עושים. הכל בתוך המשפחה. מזמן לזמן אנו חיים יותר לבד..מתכנסים. פעם היינו חיים בקבוצות. היום אין אהבה אין אחדות". הדגש בדבריו הוא על אנוחנו ועל הכוח הנובע מעצם העשייה המשותפת.

מול תימתדארות (ארכיון אסעי"י - 9030, 9031, 11777 : בן עמי, תשמ"ד - 27,327,300,358,600,124,166,595,440,117,356,10,245,334,78,176,168,176). את ההילולות הללו אירגנה חברה "קדישא" בשמה השגור במרוקו - "חברת גמילות חסדים", "חברת חסד ואמת", "חברת רבי שמעון בר יוחאי". שם הכינה סעודה גדולה בה נשפכו יין ושרף כמים, ובמקום ארגנה את הדלקת הנרות לצדיקים (מרציאנו, תשמ"ז עמ' 108, 128, שטאל, 1978 עמ' 150).

ההדלקה נערכה במקום ייעודי - חדר. שם גם נערכה מכירה פומבית של נרות רגילים או נרות משעווה, וכן כוסות שמן לכבוד הצדיק הקדוש (אסעי"י - 11776, 13624, בן עמי, תשמ"ד 1324, 1118, 1184, 163, 6356, 175).

והרי עדות מה"מלאח" (הרובע היהודי), בורגאן:

לאחר מכירת הכוסות יצאו כל הקהל ולפידים דולקים בידיהם אל בניין הקבר. שער הקבר היה סגור וכאן באה מכירה פומבית שניה של המצוות שהמקום גרמן: פתיחת השער, הדלקת הנר הראשון. רובו של המון היה זקנים נשים וילדים אשר היו מקשיבים למכירה הפומבית אשר עליה ניצחו זקנים שמכריזים היו בקנאות על המחיר שהוצע בעד כל אחד מנרות השמן". (בן עמי עמ' קפ"ו, הירשברג עמ' 159, שוראקי עמ' 134) בקברו של ר' עמרם בן דיוואן הדליקו מדורה והיו זורקים לתוכה נרות, במדים ופצעים יקרים. מספרים שלמרות שהאש חרכה את עלי הזית מעל הקבר העץ נשאר ירוק (בן עמי, תשמד 485, 5334, אסעי"י 8316, מלאך, עמ' 349). ובקברו של ר' אברהם בן יוחן היה עץ שלמרות הנרות שנזרקו לאש לא נשרף והיו יוצאים ממנו מים (אסעי"י 13652).

ישנן עדויות על קפיצה לתוך המדורות שהובערו ויקוד באש, על הזמנת הצופים לרקוד באש (בן עמי, תשמ"ד 28132, 13121, 10121, לוי עמ' 85, שוראקי עמ' 139).

מסופר כי ילדים הונפו מעל לאש (הירשברג, עמ' 153), וכי דמות הצדיק ר' יהודה זבאלי יצאה באש ליד קברו (בן עמי, תשמ"ד פולקלור 1198). ובקבר סידי מול אלברז בעת ההילולא היה פורץ זרם מים צלולים מהמקום בו דלקו הנרות כל פעם שצעקו פסקה בתפילה (אסעי"י 13612).

על פי סיפורי הפולקלור שקוראתי חוגגות ההילולא בל"ג בעומר במרוקו הינן העתקה של ההילולא הנערכת לרשב"י במירון מהסיבות הבאות:

□ חיקוי ההילולא - "בנפון היו עושים שם כמו שעושים במירון עכשיו הילולא. אותו המונח המצב" (אסעי"י 12091, 16454).

□ הוראת הצדיק - "לפי המסורת רבי שמעון בר יוחאי נתן הוראה אם אתם לא רוצים (יכולים) להשתטח על קברי במירון אני נמצא בהר שלכם בצפרי (בן עמי, תשמ"ד פולקלור 4342). לפי עדות - "יהודי ראה אש מבית אחרון בכפר ופחד לגשת לשם. והלכו עם הרב של הקהילה/החוכי עד הלילה ופתאום שמעו קול גדול מתפלל וצועק לאלוהים ואחר כך היה שקט ואז פרצה אש גדולה וכל הבית היה כמו אש. אז אמר אסור לזוז המקום קדוש הורידו הנעליים ועשה כך בעצמו ושכב הרב על הפרצוף כיוון האש. כך קרה ל השבוע שבעה ימים ושבעה לילות. והדבר נודע לכל היהודים ובהלום ראה רב כפר דמות זקן שאמר לו - אני הרב יהודה אוראור והאש המדולה באה מהקבר שלי. אסור ליהודים להתקרב אל האש. רק מי שטהור ונקי. ומי שלא האש תשרוף אותו ברגע. והאש היא קדושה ומציינת כי בעוד מספר ימים תג ליחודים. בירושלים (ישראל) עולים לקבר הרשב"י במירון". ומאז היהודים עושים "זימרה"

ד. 4 שמירת המינהג בעתיד

בקשתי לברר - האם לדעתם של המראיינים ההדלקה הינה מינהג שישמרו עליו בעתיד? מרבית המראיינים סברו כי הדבר תלוי בחינוך הדור הצעיר. לדעתה של פאני "כל הזמן צריך לעשות אותו הדבר. זה חלק מהחיים שלנו. כל מפגש כזה. והכל אני רואה בחינוך שקיבלתי בבית". אם כן מסורת ההגעה להילולת הרשב"י הינה תוצאת למידה המתרחשת ב"תא המשפחתי". טוען יצחק "ההורים שלי הרגילו אותי ללכת לשם. התרגלנו על זה אחד מהשני". ומוסיפה סלבי "אם אני התרגלתי כל שנה - אז לכן כל שנה אני שם". ומספרת סלבי "אמא שלי מאמינה בזה חזק. עשתה נדר כל שנה ממרוקו ובארץ חוגגת". ומשלימה אורלי "עוד כקטנה בא שלי היה לוקח אותי כל הזמן" מדברים אלו עולה כי הלומד - הצעיר ממלא תפקיד פאסיבי בתהליך והמלמד - הבוגר תפקיד אקטיבי.

ההורים שמבין המראיינים מעידים על כך שחשוב להם לשתף את הילדים בארוע שכזה. אמרת עליזה "אני רוצה להדליק בשביל הילד הקטן שידע. אני מדליקה ומאמינה שזה עובר עם השנים לילדים". ופולט מסבירה "הראתי איר מדליקים שונים של נרות". בראיון היא מדגימה בפני עם כל החומרים כך - "הדלקה זה גם בבית. לוקחים כוס מיוחדת... שתי כוסות שמים בכוס 3/4 מים, עיגול וחור באמצע (צוחקת) ושמה את הפתיל ככה ומניחה על השמן ומדליקה וזה יכול להשמר 24 שעות". ומסבירה מזל "הדלקה אסורה לאשה במחזור. כמו בבית שאמא מבקשת ממני להדליק ושאעשה את זה, ואני מרגישה שמלאתי את מה שאמא הסבירה לי לעשות". ומכאן אנו למדים כי הלומד ממלא הוראות, רוכש מיומנויות וכך הופך לאקטיבי בתהליך הלמידה.

הפרט - הלומד מטמיע את המינהג במהלך השנים. כדברי ניסים "לוקח את המסורת מדור לדור. כך נהגו, זה נכנס, ממשיכים". ומסביר יעקוב "אני מדליק בגלל שאני יודע שככה נוהגים וככה עושים. אנשים עושים דברים שהם מובנים מאליהם. ככה צריך לעשות וככה אני עושה". שלב מתקדם בלמידה הוא ההכרה במינהג כחלק אינטגרלי וטבעי מהזהות של הלומד. מציינת מזל "הדבר נראה טבעי ומונח מאליו. זה הופך לטבעי. כמו שהאדם כתינוק נולד עם תכונות מסוימות וחלק נבנות במשך החיים שלו. החינוך שלך הוא לדבר כזה". ומוסיפה אורלי "אתה לא חושב על זה..לא אחד כבר לא מכריח אותי. אם אלך להדלקה זה טבעי בשבילי ומי שהולך לא עושה זאת בדרך אגב. פשוט אתה עולה כמונח מאליו כי אתה רוצה".

חלק מהמראיינים המבוגרים ייחסו משמעות יתרה לעובדה כי פעולת ההדלקה בארץ יש בה משום המשכיות של המינהג ממרוקו. אמר חיים "תמיד ממרוקו יש מסורת כזאת כל שנה ללכת לצדיקים. במרוקו היינו נוסעים לכיוון איזמיר שוכרים חדרים מתחת להר ליד נחל רבי אברהם מול נס".

אני גם בקשתי להבין - מדוע ערכו הילולא בל"ג בעומר במרוקו? כ-600 קברי צדיקים פזורים ברחבי מרוקו. מעיון במקורות השונים מסתבר כי ל"ג בעומר היה חג בו יהודי מרוקו ביקרו בקברי הקדושים וערכו הילולות לר' דוד אלשקר, לר' אליהו אזולאי, לר' חיים בן דיוואן, לר' יחיאל אלכדאר, לר' ניסים בן ניסים, לר' אברהם אוריוור, לר' אפריים אקלאוא, לר' חיים כהן, לר' אברהם דרע'לר, לוי בן לוי, לר' יצחק הלוי, לר' מוסא בן ישי, ללאלא סוליקא, לר' דוד בן ימין, לר' חיים אמויאל, לר' מול אל חאזרה אל מנזורה, לר'

ביבליוגרפיה

1. אברמוביץ, ר. (2004) "ל"ג בעומר - היסטוריה, מינהגים ומיתוסים" בתוך: www.aisi.co.il
2. אלון, מ. (תשס"ג) "הם העמידו תורה" בתוך: www.elon.org
3. ארכיון לספרות עממית בישראל. אונברסיטת חיפה.
4. בן עמי, י. (תשמ"ד) הערצת הקדושים בקרב יהודי מרוקו. ירושלים: מחקרי המרכז לחקר הפולקלור, מאגנס.
5. בן שמחון, ר. (1985) "ל"ג בעומר וההילולות בצפון אפריקה", במערכה, כ"ה (295) עמ' 17-16
6. הויזמן, ח. (1990) עולים למירון. הטלויזיה הישראלית.
7. הירשברג, ח. (תשי"ז) מארץ מבוא השמש. ירושלים: המסתדרות הציונית.
8. הרבי מליובאוויטש (תשי"ט) שיחת יום ב' י' בשבט תשי"ט. כתבה 2992. בתוך: www.harabii.com
9. וילנאן, ז. (1986) מצבות קודש בארץ ישראל. א - ב. ירושלים: אחיעבר.
10. חדאד, מ. (1985) "מקודש לכל", טבע וארץ, כ"ז (4) עמ' 75
11. חדמיאן, מ. מעשה אבות.
12. לוי, א. (עורך) עוד יוסף חי - עבודות, הנהגות ומעשים מחייו המופלאים של הצדיק המקובל הנסתר הרב יוסף שלמה דיין. ירושלים.
13. מלכא, ג. פלאי רבני.
14. מרציאנו, א. (תשמ"ז) עיר הכותנים דבדו. ירושלים: מכון על שם הרב שמואל מרציאנו זצ"ל.
15. פרינס, צ. (1990) "על הניסים ועל הפלאות", הטלויזיה הישראלית: מבט שני (263)
16. שוראקי, ג. (תשל"ה) קורות היהודים בצפון אפריקה. תל אביב
17. טאל, א. (עורך) (1978) עדות ישראל: פרקי ספרות היו והיסטוריה א'. תל אביב: עם עובד.
18. Paltó, P. (1970) *Anthropological Research: The Structure of Inquiry*. New York: Harper & Row
19. Spradley, J. (1979) *The Ethnographic Interview*. New York: Rinehart.
20. Spradley, J. (1980) *Participant Observation*. New York: Rinehart.

(ביקור) אצל הקבר של הרב כמו שעושים בישראל היום וכפי שעשו פעם בקבר הרשב"י (אסע"ו 5351).

אחרית דבר

ברצוני להתייחס כעת לתשומות מתודולוגיות וחינוכיות של המחקר הנוכחי: **תשומות מתודולוגיות**

- קיים שלוב בין מקורות מחקר שונים: פולקסו קהל ממרוקו לצד ראיונות עומקה עם "ספקי מידע" מיישובים שונים. סיפורי פולקלור לצד תצפית משתתפת. תכנים מסרטי טלויזיה ובהם פרשנויות של אנתיפולוגים לצד הערות של רבנים.

- **בכתבה מזהה שכבות שונות**: תאור מקום מזויות החוקר, החוייה שעובר החוקר, קטגוריות משמעותיות של התכנים, ציטוטים מייצגים מפי "ספקי המידע", הערות פרשניות.
- מצופה מהחוקר שיפתח "אסטרטגיות" לאיסוף מידע מגוון בראיון כגון: מתן אפשרות למראוין להדגים או לפרוס לפניו חומרים שונים בכדי שיגיב באמצעותם.
- נסיון להקיף את הסוגיה הנחקרת מכל צדדיה. זהו אחד הביטויים של "תפיסה הוליסטית".

תשומות חינוכיות

- במונחים אנתיפולוגיים, "העברה תרבותית" = **חינוך**. כאן אני מצביע על רמות של מעורבות מצד ההורה "מעביר התרבות" - ומצד הילד/ה "נושא תרבות חדש" - בהקשר להשתתפות בהדלקה, בפעולות המתרחשות בגג ההדלקה, ובביצוע מינהגים בחיי היום יום בשגרה.

רמה א' - ההורה/אדם מבוגר מפגין מיומנות (אקטיבי) והילד השווה במקום צופה וכן נחשף ל"קוד התרבותי" ב"זמן אמת" (מידה של פאסיביבות). הלמידה היא בדרך של "העתקה עיוורת" ללא צורך בהסבר מילולי (ההדלקה בגג ההדלקה, אבא לוקח למקום, הנדר של האם).

רמה ב' - ההורה "כסוכן תרבות אקטיבי" מראה, מבצע, מסביר, מדגים והילד צופה ומאזין (מידה של אקטיביבות). (הדלקת סוגים של נרות).

רמה ג' - ההורה מבקש להפגין מיומנות- להדליק (אקטיבי), והלומד מבצע תוך גילויי שליטה במיומנות הנדרשת (אקטיבי). (החלפת האם הנמצאת במחזור בהדלקה בבית). רמה ד' - הלומד מקיים את ה"קוד התרבותי" ההופך לטבעי במשך השנים, וכך שומר על "הרציפות התרבותית" (אקטיבי). (להגיע להדלקה במירון ולהשתתף באירוע).

- תרבות לא עוברת מאליה אלא תלויה בביצוע ה"קודים התרבותיים" על ידי חבריה.
- ה"תא המשפחתי" מהווה את המסגרת החברתית המשמעותית בה מתאפשרת "העברת התרבות" הדדונה.

בחרתי לסיים מאמר זה בנימה אישית - חווייתית. עבורי המחקר היה מעין סגירת מעגל, חזרה למקום ולארוע בו בוצעה לי ה"חלאלקה" (התספורת הראשונה).